

DEJINY ŠTÁTNYCH IDEÍ

R. ZIPPELIUS: Geschichte der Staatsideen (Dejiny štátnych ideí). Mníchov 1989, 212 s.

Motto: Šedivá podsaditá budova, vysoká jen čtyřiatřicet pater. Nad hlavním vchodem nápis ÚSTŘEDNÍ LONDÝNSKÁ LÍHEŇ A STŘEDISKO PRO PREDESTINACI, na průčelí heslo Světového státu: KOMUNITA—IDENTITA—STABILITA. (Aldous Huxley: Konec civilizace).

V dobe stigmatizovanej hektickými diskusiami o potenciálnom štátoprávnom usporiadaní našej spoločnosti — prítomnej i budúcej — je mimoriadne aktuálne cieľne sa pozrieť na ideu štátu cez prizmu histórie. O tom, že úvahy človeka o zmysle, význame, existencii, formách a funkciách špecifického spoločenského fenoménu — štátu — skutočne majú svoje hlboké korene a nadčasový charakter, že často boli predmetom nielen teoretických sporov, vypovedá i recenzovaná publikácia *Dejiny štátnych ideí*.

Autor knihy R. Zippelius, profesor univerzity v Erlangene, Norimberku, člen Akadémie vied a literatúry v Mainzi, sa profesionálne zaoberá otázkami filozofie a sociológie štátu a práva. Z tejto oblasti poznania publikoval viaceré práce, ktoré sa stretli s pozitívnym ohlasom v vedeckej obci, takže boli opätovne vydávané a prekladané do ďalších jazykov. Uvedme aspoň v tituloch jeho tvorbu z osemdesiatych rokov: *Gesellschaft und Recht: Grundbegriffe der Rechts- und Stats- soziologie* [1980], *Juristische Methodenlehre* [1985], *Die Bedeutung kulturspezifischer Leitideen für die Staats- und fertigung des Mehrheitsprinzips in Rechtsgestaltung* [1987], *Zur Recht der Demokratie* [1987], *Allgemeine*

Staatslehre [1988], *Rechts-philosophie* [1989].

Podľa názoru autora práce otázky „najlepšieho možného usporiadania ľudského spoluzitia“ sa v priebehu dejín a ich vývoja vždy opäť nanovo formulovali a nachádzali sa na ne viac či menej adekvátne, no často aj fantazijné odpovede, ktorých historickým verifikátorom bol ďalší vývin spoločnosti a štátu. Podľa R. Zippeliusa dejiny štátnych ideí v spätnom pohľade predstavujú veľký neukončený proces „trial and error“, v ktorom ľudský duch hľadal a ďalej hľadá účinný, spravodlivý mier, zaisťujúci poriadok ľudského spoluzitia. Niektorým dôležitým vybraným momentom tohto procesu je venovaná publikácia *Dejiny štátnych ideí*.

Pochopiteľne, s ohľadom na šírku skúmanej problematiky, nachádzajúcej sa na pomedzí filozofie, sociológie a práva, na rozsah a zameranie publikácie, ktorá má skôr iniciačný než analytický charakter, autor musel pristúpiť k istej racionálnej redukcii tematicky mimoriadne rozsiahlej oblasti svojho záujmu — dejín úvah o štáte.

Historický decernát publikácie siaha od sofistov starého Grécka až po modernú dobu a zatiaľ — v tomto šiestom rozšírenom vydaní publikácie — až k *Biede historizmu*. Ide o skutočne rozsiahly dejinný úsek, ktorým R. Zippelius v štyroch kapitolách publikácie sprevádza čitateľa od Perikla k Popperovi.

Historický synopsis z vybraných modelov sa v publikácii člení do štyroch rozsahom vyvážených častí. Prvá časť publikácie *Antika* diachronicky zachytáva obdobie vzniku ideí štátu a štátnej moci v starom Grécku od

sofistov cez Platóna, Aristotela po stoikov. Druhá časť publikácie skicu-je historické rozpätie, limitované prelomom kresťanstva do antického sveta až po obdobie reformátorských predstáv o práve a štáte. Prirodzene primeranú pozornosť tu autor venuje koryfejným kresťanskej filozofie — Augustínovi a Tomášovi Akvinskému.

Tretia a najrozsiahlejšia časť publikácie mapuje osudy ideí štátu a práva v perióde od vzniku suverénnych štátov západnej Európy po Veľkú francúzsku revolúciu. Autor spre-vádza čitateľa tromi storočiami od T. Mora a jeho utopických predstáv o štáte cez plejádu postáv neskorších a neskorých utopistov a ďalších mys-liteľov až po kantovskú etapu filozo-ficko-štátneho myslenia.

V tejto súvislosti je zaujímavé, že v skupine v podstate už moder-ných utopistov sa stretávame tiež s menom A. Huxleyho, autora známej sci-fi *Brave New World* (*Odvážny no-vý svet*) (1932), ktorý v nej vykres-luje imaginárny svet „630 rokov po Fordovi“, kde je človek v mene „vše-obecného šťastia stability“ štátom nielen psychosociálne, ale i geneticky totálne manipulovaný, ako hovorí A. Huxley, „predestinovaný“. Autor tejto „utópie“ tu podľa R. Zippeliusa far-bisto vykresľuje situáciu, kam až mô-že viesť perverzita nekontrolovanej, hypertrofovanej štátnej moci, ktorá svoju inštrumentálnu funkciu zame-nila za samoúčelnú finalitu. Podobne i kniha G. Orwella (ktorého R. Zip-pelius tiež radí k postavám utopistov) *1984* načrtáva obraz supertotalitného štátu, kde všetky oblasti životných aktivít človeka podliehajú násilnej manipulácii štátom. Domnievame sa, že je možné v tejto súvislosti súhlasiť s hodnotením oboch prác tak, ako bolo uvedené v doslove k českému vydaniu knihy *Brave New World*: „Jako science fiction je Brave New

World nesporně jednou z paměti-hodných knih století. Druhou je Or-wellův *1984*. Oběma knihám se do-stává na zcela žádoucí cti, že se čas-tečně, ve větších a menších detailech, realizují. Tím nabývají pro současné-ho čtenáře zvláštní a specifické síly a sugestivnosti. Přesahují hranice li-teratury a vstupují do špatného svě-domí života“ (1, s. 190).

Štvrtá a záverečná časť práce sa zaoberá filozofiou štátu a práva od čias Kanta až po súčasnosť tak, ako tieto problémy boli reflektované v myslení veľkých teoretikov tohto ob-dobia. Autor sa tu dotýka myšlien-kových obrazov štátu a moci u mys-liteľov, ako boli Kant, Fichte, He-gel, Comte, Marx, Weber a pod. Pozornosť tu tiež venuje novším antro-pologickým a behavioristickým prí-stupom k otázke moci, ich optimistic-kým variantom, a paleta ponúkaných ideí štátu sa završuje náčrtom moder-ných kritických teórií, pričom bodku za takouto historickou exkurziou je Popperov kritický racionalizmus, kto-rý je podľa nášho názoru autorovi práce veľmi blízky.

Na posledných stránkach publi-kácie autor uzatvára svoj, ako sám hovorí, spätný pohľad na vývin ideí štátu, ako na „veľký proces tentatív-neho myslenia“ (s. 200), ako na tak-mer syzifovský nekončiaci sled po-kusov ľudského ducha nájsť stabilné ideové základy pre poriadok — funk-čný a humánný model spoluzitia.

Bolo by možné uviesť viaceré kon-kréta z práce R. Zippeliusa, spraviť podrobnejšiu deskripciu či obsahovú analýzu merita publikácie — to však nie je našim cieľom.

Domnievame sa, že prínos kniž-ky R. Zippeliusa pre slovenského čí-tateľa spočíva okrem iného práve v príklade, ako je možné písať vedec-kú publicistiku i v takej špecifickej

vedeckej oblasti poznávania, akú predstavujú dejiny ideí štátu.

Autorom načrtnutá skica grandiózneho procesu ľudského snaženia dospieť k optimálnej forme svojej spoločenskej existencie môže byť im-

pulzom i pre profesionálne nezainteresovaného čitateľa (nielen politológa, filozofa a sociológa) k hlbšiemu záujmu o problematiku histórie štátu a moci. Čo nie je málo...

Karol Kollár

INTEGRITA OSOBNOSTI A DIELA

V. HAVEL: Do různých stran. Praha, KLN, 1990, 525 s.

V spolupráci s československým strediskom nezávislej literatúry vydala Knihovna ľudových novín ako svoj prvý zväzok výber esejí, statí, článkov, komentárov a prejavov z obdobia rokov 1983—1989 V. Havla. Ide o zborník, ktorý čitateľovi neoboznámenému s exilovou a samizdatovou literatúrou približuje myšlienkový svet Havla — dramatika, spisovateľa, publicistu a disidenta. Výber, hoci nekompletný, podáva plastický obraz o témach, problémoch a otázkach tvoriacich nosné piliere autorovho uvažovania. Treba poznamenať, že nejde o dielo, ktoré možno čítať takpovediac jedným dychom, skôr ide o dokument, prameň, z ktorého sa čitateľ dozvie to, čo je predmetom jeho záujmu.

Obsah knihy je tematicky rozčlenený do siedmych častí (*Rozhovory z r. 1983, Eseje a statí, Poznámky o kultúre a politice, Předmluvy, doslovy, vzpomínky a nekrology, O divadle, Dopisy, písemná prohlášení, protesty, Veřejné projevy a prohlášení*), ku ktorým sú priradené Dodatky, edičné, bibliografické a biografické údaje (V. Prečan) a poznámka o živote a diele V. Havla od E. Kriseovej.

Kritériá členenia sú viac-menej vonkajškové (chronologicky radené), hoci editorovi (V. Prečan) sa podarilo úspešne tematicky zjednotiť žánrovo rozmanité útvary do celistvých

oddielov. Povrchnému čitateľovi zrejme padne zafazko identifikovať súvislosti medzi dajme tomu esejou *Príbeh a totalita* (s. 116), rozborom Vaculíkových fejtónov (s. 268) a margináliami ku hre *Largo desolato* (s. 292) alebo sa mu bude mariť, že niektoré problémy sa v texte opakujú. V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť, že nejde o opakovanie v pravom zmysle slova, ale o tematizovanie istých kľúčových myšlienkových panelov z rôznej perspektívy.

K nosným témam, prenikajúcim aj konkretizované rozboru (napríklad istého diela), určujúcim terén Havlovho uvažovania, patria: problematika neosobnej moci a jej mechanizmov, autentický život a osobná zodpovednosť, občianske sebauvedomenie v súkolí totalitného režimu, podstata totalitnej moci, transcendencia, viera ako smerovanie ducha k hodnotám humanizmu, tolerancia, kritériá umeleckosti, pravda — nielen ako noetická kategória, ale ako osobnostným ustrojením a postojom potvrdený rozmer ľudskosti, nepolitická politika a i.

Patrí nepochybne k prednostiam autorovho štýlu a výkladu, že na malej ploche a konkrétnej matérii dokáže sa hutne vyjadriť k otázkam tohto sveta, že proti vyprázdnenému svetu oficiálnej ideológie (napr. analýza pojmu socializmus v *Šifra socia-*